FRUNZA – DE LA SIMBOL LA OBIECT ESTETIC ÎN CREAŢIA LUI ION VATAMANU

CZU: 821.135.1-1(478).09

Vera CĂTANĂ

Școala Doctorală de Studii Lingvistice și Literare,
Universitatea de Stat din Moldova

LA FEUILLE – SYMBOLE ET L` OBJET ESTHÉTIQUE DANS LA CRÉATION D` ION VATAMANU

Ion Vatamanu est un poète roumain apprécié pour son courage d'écrire d'une manière unique. Il exprime ses sentiments en mots. Puis il transforme les mots en symboles. Son lyrisme est associé à une expression harmonieuse fait la qualité des poèmes de Ion Vatamanu, la partie la plus marquante de son œuvre étant constituée par les poèmes pleins de sensibilité inspirés par la nature et de l'amour.

Dans ses poèmes, la feuille est un symbole qui devient un objet esthétique. La vie est vue comme une feuille et la feuille – comme un élément vivant. C`est pourquoi l'état de méditation qu'il recherche est le point d'intersection entre la raison et l'âme sur l'axe des sentiments.

Cet article montre comment Ion Vatamanu met l'accent sur l'objet esthétique de la feuille afin de mettre en évidence plusieurs approches herméneutiques. Effectivement, la poésie recherche avant tout la beauté. C`est la langue poétique, accompagnée de tous les procédés caractéristiques de ce genre qui se met au service de l` esthétique.

Donc, cette pénétration de l'esthétique dans le système littéraire en même temps c'est à la fois une action complexe mais nécessaire pour découvrir la beauté.

Mots-clés: *symbole, objet esthétique, contenu, forme, poésie.*

În domeniul creației literar-artistice, poetul Ion Vatamanu își spune cuvântul prin curajul de a trece dincolo de formulele acceptate drept canonice în perioada de subjugare a limbii române. Crescut pe plaiurile Bucovinei, omul de creație se pătrunde atât de coloritul peisajelor natale pe care poetic le transformă în culori-simbol, cât şi de frumusețea graiului matern pe care-l revigorează, la nivel de formă şi conținut, prin noi experiențe prozodice.

Setea de frumosul absolut care-l urmăreşte pe Vatamanu este sesizată de către academicianul Mihai Cimpoi: „În poezia lui Ion Vatamanu există o nostalgie după întreg, după frumosul absolut, după manifestările sufleteşti şi morale supreme" [3, p.104]. Astfel eul liric este înzestrat cu abilitatea de a recompune universul său imaginar din cuvinte-simbol, cum este Frunza, căreia i-a dedicat mai multe poezii înmănunchiate în volumul: *De ziua frunzei* (1977).

Acest lexem devine nucleul de la care porneşte întreaga aventură a poetului prin labirintul cuvintelor. Un reper în definirea acestui moment de creaţie este şi noţiunea de *obiect estetic*, pe care Romulus Chiriţă îl defineşte ca: „parte componentă a naturii sau produs al activităţii creatoare a omului care este în măsură să declanşeze atitudinea estetică" [2, p.161]. Substantivul comun *frunză* capătă valenţe noi: de la component de structură al plantei devine un mijloc de a vizualiza în miniatură întregul pământ, prin intermediul învelişului sonor care-i conferă formă.

Sensibilitatea autorului faţă de prototipul frunzei se regăseşte în tendinţa eului liric de a se refugia în spaţiul propriei conştiinţe: *Si-am zis frunză – un cuvânt,/Da-n cuvânt – întreg pământ,* astfel parcă asistăm la metonimia filosofică în care pământul ca simbol al întregului este reprezentat prin parte, adică prin frunză: *Tot purtând şi legănând/Alte frunze de cuvânt* (***Şi-am zis frunză***). Legarea altor frunze de cuvânt semnifică convertirea lexemelor în simboluri.

Sentimentul este unitatea de măsură cu care eul liric cântăreşte fiece cuvânt antrenat într-o expresie plastică. Cercetătoarea Victoria Fonari susţine că: „Seminţele cuvintelor, prin crusta simbolurilor, încep să înmugurească, cultivă valori" [5, p.111]. Iubirea este esenţa vieţii, dar în poezia vatamaniană, iubirea şi viaţa se află în relaţie de sinonimie: *Şi-am zis frunză de iubire,/De mireasă şi de mire,/ Dar în frunză – logodire,/În logodnă – înnemurire* (***Şi-am zis frunză***). Pe măsură ce explorăm textul, descoperim că frunza simbolizează iubirea: *Şi-am zis frunză de iubire,* logodna: *Dar în frunză – logodire*, şi înnemurirea care asigură continuitatea. Viaţa văzută ca o frunză, şi viceversa, probabil aceasta este latura filosofică care declanşează inspiraţia şi transformă frunza în obiect estetic.

În sprijinul inspiraţiei de la care ia naştere poezia, ca formă a artei vine şi afirmaţia esteticianului Hegel, în studiul intitulat: *Prelegeri de estetică*: „Poezia este adecvată tuturor formelor frumosului şi se extinde asupra tuturor fiindcă elementul ei propriu este imaginaţia artistică, iar imaginaţia este necesară pentru orice producţie a frumosului" [6, p.100]. Versul este o formulă inedită de a transpune gândul în cheia imaginaţiei. Dacă misiunea esteticii este de a releva armonia compoziţională a unei opere, atunci poezia devine acel câmp de manifestare a emoţiilor în plan literar- artistic. Frunza pare un reper al existenţei poetului, mai ales atunci când îl lasă pe eul liric să mărturisească: *Şi-am zis frunză de-a trăi/Visu-n noapte, munca-n zi,/De-a-nverzi şi-a veştezi/Pe un deal de a doua zi* (***Şi-am zis frunză***). Bazându-se pe succesiunea zilei cu noaptea pentru a etala fazele timpului, eul face o paralelă între naştere şi moarte, având ca termen de comparaţie ciclul vital al frunzei: *Şi-am zis frunză de-a trăi/ De-a-nverzi şi-a veştezi*.

Intrigat de titlul volumului *De ziua frunzei*, Serafim Saka îl invită pe Ion Vatamanu la un dialog de confesare. Întrebat ce e cu starea frunzei pe care a manifestat-o pe parcursul întregului volum de versuri din 1977, Vatamanu recunoaşte că versurile respective erau precedate de îngândurare: „în acele sfinte clipe când reuşeam să mă întorc la starea iniţială" [7, p.312].

Prin urmare, starea de spirit meditativă pe care eul o căuta de fiecare dată serveşte drept punct de intersecţie dintre gândire şi imaginaţie pe axa sentimentelor. Preocu-

pat în permanenţă de identificarea unui punct iniţial, care să-i asigure un refugiu în propria fiinţă: – *Înfrunzesc copacii,/Au sosit frunzele,/Eu, însă plec,/Mi-ai spus* (***La sosirea frunzei***). Sosirea frunzelor declanşează emoţia unui început de primăvară, dornic de a pătrunde în largul imaginaţiei, eul este oprit de condiţia umană, sau mai mult decât atât, măcinat de regrete e nevoit să părăsească starea de reverie, moment pe care i-l dictează conştiinţa: Ai întins braţul,/Am întins braţul,/Şi braţele noastre s-au întâlnit între frunze...(*La sosirea frunzei*). Personificându-le, realitatea şi imaginaţia se întâlnesc: *Ai întins braţul,/ Am întins braţul*, sub semnul frunzelor pe care creatorul le percepe drept obiecte estetice, ce potenţează armonia formelor, din care derivă simbolurile.

În această ordine de idei, esteticianul Hegel defineşte simbolul drept: „formă particulară şi independentă în care el este tip general pentru imitaţia şi plăsmuirea artistică” [6, p.311]. Activitatea de creaţie este imposibilă fără simboluri, mai ales că, în opoziţie cu realul, opera de artă scoate în evidenţă şi alte forme ale idealului estetic. Conexiunile ingenioase pe care le pune în lumină textul vatamanian presupun mai mult decât nişte jocuri ale imaginaţiei, pe lângă faptul că înnoiesc forma ca element estetic, apelând la versul liber, îmbogăţesc şi conţinutul ideatic.

Oprindu-şi atenţia asupra versului vatamanian, cercetătoarea G. Aniţoi observă: „Poezia lui Ion Vatamanu se face remarcată prin bogăţia de semnificaţii ale elementului figurat, în special fiind vorba de cel al simbolului” [1, p.121]. Imaginea vizuală a frunzei este echivalată cu veşnicia sau cu mitologica pasăre *Phoenix*: *Se renasc frunzele./ Un nou început în aceeaşi continuare./Mugurii firavi se preling/În formă şi culoare,/Rotunzi ca stropii de apă,/Curg pe creanga aplecată-n văzduh...*(***Continuare cu frunze***).

Mugurii reprezintă inspiraţia, iar faptul că ei: *firavi se preling/În formă şi culoare* traduc starea de spirit pe care creatorul o resimte, atunci când asistă la transformarea unei idei abstracte în artă a cuvântului. *Creanga aplecată-n văzduh...* este însuşi poetul care regizează dialogul imaginar al său cu frunza - simbol al propriei interiorizări: *– Dar tu cine eşti?/Frunza te-ntreabă./ Te vede-ngândurat ca pe-un întins de iarbă./ – Dar tu cine eşti?/Un nou început în aceeaşi continuare?* (***Continuare cu frunze***). Interogaţiile retorice intensifică starea de incertitudine pe care o trăieşte eul în fata propriului examen de conştiinţă. Răspunsurile care inspiră o posibilă continuare a întrebărilor, au rolul de a sonda adâncimile unei conştiinţe aflată permanent în starea de veghe.

Dialogul liric la care asistăm este o dovadă a faptului că omul de creaţie prin fiecare produs al său lasă să se întrezărească şi un segment al propriilor convingeri, or, esteticianul D. Townsend face următoarea completare: „Ceea ce se comunică este mai întâi înţeles de către autor şi apoi exprimat într-un limbaj propriu obiectului estetic” [8, p.128]. Fiind în măsură să declanşeze o stare interioară concretă sau ambiguă, frunza în creaţia lui Ion Vatamanu este un obiect estetic, pe marginea căruia se poate lansa o multitudine de interpretări în raport cu forma şi conţinutul textului liric şi decodificarea semnificaţiilor acestuia. Frunza poate servi şi mijloc de remodelare a

propriului spaţiu interior, la fel cum sugerează următoarele versuri: *Palate galbene pe crengi/Stau frunzele în potolire,/Şi-n ele-nfăptuite legi/De moarte şi de iubire.* Galbenul din frunze sugerează toamna vieţii care nu iartă nicio fiinţă vie*,* îşi acceptă condiţia neîndrăznind să schimbe ordinea lucrurilor în univers: *Aceste mute-mpărăţii/Plutesc prin aer uşurat.../O, galbene vinovăţii/De anotimp nevinovat* (***Palate de frunze***). Destinul frunzei este similar destinului uman, iată de ce autorul cataloghează urmele anilor ca fiind: *mute-mpărăţii* sau *galbene vinovăţii*. În schimb, percepând moartea ca pe începutul unei noi faze a existenţei, eul o exprimă prin epitetul: *anotimp nevinovat*.

Majoritatea poeziilor sunt supuse multiplelor abordări hermeneutice, totuşi există un principiu fundamental care ne determină opţiunea pentru anumite ipoteze, la fel cum ne aminteşte cercetătorul Umberto Eco în consacratul său studiu: *Limitele interpretării* unde menţionează: ,,Lumea interioară a autorului e un construct al actului de interpretare, nu o realitate psihologică care motivează interpretarea însăşi" [4, p.61]. Bazându-ne pe constatarea cercetătorului, specificul fiecărei interpretări ţine de aspectul pe care intenţionăm să-l punem în raport de coordonare cu starea de spirit a eului liric, nesubordonându-l intenţiilor empirice ale creatorului.

Întrebat de prietenul său, Serafim Saka, de ce poeziile domniei Sale despre frunză se leagă printr-o anumită îngândurare, IonVatamanu răspunde că: ,,îngândurarea este ca punte de legătură între ce a fost, ce este şi ce va fi" [7, p. 312]. Cuvântul poetic rămâne cel mai fidel conservator de bogăţii spirituale, şi în acelaşi timp, se pretează ca cel mai inovator mijloc de a lega prezentul de viitor. Acasă este refugiul eului din lumea care-l împovărează cu regrete şi frustrări. Acest *noi* vine să pună accentul pe relaţia de simbioză dintre raţiune şi sentiment şi dau naştere versurilor: *Iar noi soseam acasă,/Pur şi simplu acasă,/La casa de frunze*: Lăsat să curgă firesc prin vibraţiile inimii, verbul poetic scoate la lumină zonele de ambiguitate pe care nu le sondează nimeni mai reuşit decât cuvântul.

Preocupată de identificarea unui cod al receptării estetice, cercetătoarea Victoria Fonari face următoarea remarcă: ,,Coaja literelor se despică încet şi apare miezul lecturii, esenţa care se ascunde în repetiţii, în antiteză, în negaţii, în enumeraţii şi simboluri" [5, p.111]. Anume miezul lecturii ascunde mesajul secret al fiecărei poezii, şi în acelaşi timp, reprezintă totalitatea de conotaţii care pot fi dezghiocate în urma proesului de analiză estetico-hermeneutică.

Orice obiect estetic devine relevant doar dacă este pus în valoare de contextul în care apare. În cazul nostru, imaginea casei se constituie dintr-o gradaţie ascendentă de metafore menite să creioneze un ideal al casei care nu poate exista în afara frunzei, ca materie de constituire*: Geamul – frunze,/Pragul – frunze,/Vecini – rădăcini,/Cer de ţărână,/Pământ de lumină,/ Şi casa de frunze tot coborând /În pieptul iubitului nostru pământ...(* ***La casa de frunze)***. Acasă este spaţiul unde sufletul se refugiază din lumea tensionată de trecerea timpului, acasă sufletul poate sta la dialog cu sine însuşi. Geamul este însemnul zilei de mâine, pragul – dovada zilei de astăzi, vecini – rădăcinile amintesc că orice clipă a prezentului se leagă de trecut. Casa de frunze reprezintă simbolic contopirea fiinţei umane cu neantul: *În pieptul iubitului nostru pământ...*

Esteticianul D. Townsend susține că: ,,Forma şi conținutul ne permit să vorbim despre experiența noastră într-o manieră analitică [8,p.122]. *De ziua frunzei* un titlu metaforic care prin forma neordinară a versurilor dezleagă taina filosofiei vatamaniene: *E o zi plină de frunze,/ O singură zi în viața ta lungă,/Când tu, înfrunzită,/Plină de vânt,/Orice ai spune/E tot jurământ. (* ***De ziua frunzei)***. Întrebându-ne dacă există un limbaj standard prin care să se comunice cu mai multă precizie starea de spirit a eului liric, găsim de cuviință că doar poezia, prin esența sa lirică poate decodifica natura emotivă a creatorului de versuri.

Romulus Chiriță reliefează faptul că: ,,Obiectul estetic făurit de om este rezultatul unei activități deliberate, care organizează componentele sale într-o structură cu potențialități polisemice, actualizate în procesul receptării în funcție de o multitudine de factori socioculturali şi subiectivi [2, p.161]. Titlul textului: *Monumental final cu frunze* induce cititorul spre o zonă necunoscută a imaginarului, invitându-l să o descopere. În prim-plan apare: *Portretul unei ruginii picturi/În rama vechii cătături/De ploaie.* Considerat drept mijloc de reflectare a stării interioare, eul liric așază emoțiile în ramele conştiinței, reuşind să realizeze o compoziție, pe care metaforic o numeşte *Portret*. Astfel se dezvăluie în întregime procesul de creație: *Iar bruscele frânări de vânt/Portretul galben scuturând/Rup culoarea şi-o-mpresoară/Pe – un scârțâit prelung de moară.* Polisemia sensurilor începe să mustească chiar de la *bruscele frânări de vânt*, care semnifică nenumăratele încercări ale destinului, când sufletul eului era stăpânit de zbucium. Starea de tensiune culminează cu naşterea versurilor, care reprezintă fărâme de suflet aşezate în armonioase structuri de vers.

Noile ipostaze ale vieții atrag şi prilejul de a încerca varii emoții, ce ulterior se reflectă împrospătând formula lirică: *ca învechit cuvântu-n limbă,/Portretul ruginiu se schimbă,/Se tot răreşte şi se spală/Pe-a toamnei limpede finală...* Potențialul polisemic al respectivului portret rezidă, pe de o parte, în capacitatea autorului de a surprinde consonanțele dintre stările interioare şi posibilul anotimp în care le trăieşte, pe de altă parte, imaginea emblematică a toamnei pe linia filosofiei existențiale reprezintă apropierea de moarte, or, pentru frunze reintegrarea în circuitul firesc al naturii, mai ales atunci când: *Licoarea buzelor pornind,/Stârnesc o şoaptă de cuvinte/Cu vechi ecou de ,,Ia aminte".* Cuvintele cu care se încheie discursul poetic, îl determină pe eul liric să recunoască şi să-şi asume condiția umană, care-l constrânge în limitele sale. Acest fapt permite să considerăm volumul de versuri: *De ziua frunzei* un exercițiu de valorificare a frunzei ca obiect estetic, întrucât ea reuşeşte să declanşeze atitudinea estetică, atât de necesară, în câmpul emoțional al eului vatamanian.

Tocmai despre această manieră filosofică vorbeşte poetul Ion Vatamanu atunci când afirmă: ,,Nevoia, marea nevoie de a nu-ți pierde gândul... Cam aşa văd eu această îngândurare cu frunze" [7, p.312]. Gândul poetic este generator de energie creatoare, astfel decodificarea mesajului ideatico-estetic devine o aventură prin spațiul ambiguu al subtextului. Starea de reflecție pe care Ion Vatamanu o recunoaşte ca îngândurare, are la bază mai multe surse: dorul de casa părintească, nostalgia timpurilor copilăriei, regretul pierderii celor dragi, şirul poate continua la nesfârşit, important este faptul

că toate aceste momente au lăsat amprente dureroase, ecoul acestor trăiri se răsfrânge în versuri. Frunza este simbolul care transmite ideea de veşnicie, or, verdele frunzei ascunde tumultul interior, dragostea de plaiul natal şi, în acelaşi timp, speranța în ziua de mâine.

În concluzie, trebuie să menționăm că în creația poetului Ion Vatamanu, frunza reprezintă un simbol al crezului poetic, fapt ce permite să consemnăm că acest element al vegetației se plasează pe axa valorică a creatorului de la simbol la obiect estetic, întrucât fiecare text deschide receptorului noi posibilități de a sesiza latura estetică a creației vatamaniene.

Referințe:

1. ANIȚOI, G. Simbol şi simbolizare în poezia lui Ion Vatamanu. În: *Limba Română*, 2017, nr.2.
2. CHIRIȚĂ, R. *Estetica*. Braşov: Universitatea Transilvania, 2010.
3. CIMPOI, M. Între monolog şi rapsodie. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. Bucureşti: Detectiv literar, 2017.
4. ECO, U. *Limitele interpretării*. Trad. de Ş. MINCU. Constanța: Pontica,1996.
5. FONARI, V. Lirica lui Dumitru Matcovschi – nemărginirea mărgioarei. În: *Filologia modernă: Realizări şi perspective în context european*. Chişinău: Institutul de Filologie, 2014.
6. HEGEL, G.W.F. *Prelegeri de estetică*. Trad. de D. ROŞCA. Bucureşti: Editura Academiei RSR, 1966.
7. SAKA S. Un loc mai aproape de frunze. În: *Ion Vatamanu – scriitor al existenței*. Bucureşti: Detectiv literar, 2017.
8. TOWNSEND, D. *Introducere în estetică*. Trad. de G.NAGÂȚ. Bucureşti: ALL Educațional, 2000.